

Naixement i evolució d'un espai per als documents: el cas de l'antic arxiu parroquial de Manacor

Albert Carvajal Mesquida

La història de l'arxivística i la història dels arxius constitueixen encara actualment una branca d'estudi en moltes ocasions secundària i poc atractiva per als investigadors. Si comparem quantitativament la investigació centrada en el desenvolupament de les biblioteques en el decurs dels segles amb la referent als arxius, veurem ben a les clares la gran desigualtat existent entre l'atenció mostrada cap a uns i altres dipòsits documentals; de la mateixa manera que s'ha assolit un alt nivell en els estudis entorn al llibre i les biblioteques des d'èpoques passades fins als nostres dies, cal destacar com els arxius han quedat sempre en un segon pla. A més a més, tal i com assenyala Diego Navarro¹, la metodologia emprada per a l'anàlisi de l'arxivística en els darrers anys ha donat origen, per una part, a una història dels arxius centrada en l'evolució de l'edifici que conserva els fons documentals i, per l'altra, a la història de l'arxivística, més preocupada en les operacions de tractament i gestió documental. Per les característiques del treball que ara presentam, així com per les dades aconseguides a través de les fonts consultades, hem cregut més oportú fer un breu recorregut per la història d'un dels nostres arxius, el de l'actual Parròquia dels Dolors², entès com el lloc (= espai) on una institució com l'Església manacorina conservà els documents derivats dels actes propis dels seus quefers quotidians per tal de recobrar en qualsevol moment la informació que contenien, utilitzar-la i retornar-la al punt de custòdia tantes vegades com fos necessari. L'eix cronològic inclouria bàsicament els segles XVI i XVII, etapa de formació i constitució d'un espai com aquest que, a poc a poc, adquirí personalitat pròpia alhora que s'anava diferenciant de la resta d'espais presents a la que llavors era l'única Parròquia de Manacor. Pel que fa als segles posteriors (fins a arribar al segle XIX), podríem dir que es mantengué sense patir cap alteració important respecte a l'organigrama creat arran del Concili de Trento. Una data que podria servir-nos de límit és la de 1881, en què es produí l'obertura al públic dels fons de l'Arxiu Secret

Vaticà per ordre de Lleó XIII, fet que representà una fita important en la revolució cultural viscuda durant la segona meitat del segle XIX per tal com consagrava definitivament el concepte modern d'arxiu dins el món eclesiàstic com a font de documentació històrica, obert i accessible als investigadors. És cert que hom pot pensar que tal disposició afectà ben poc un arxiu parroquial com el de Manacor, si bé és innegable que inicià una pauta irrefrenable pel que fa a la modernització dels arxius de l'Església.

De l'antiguitat dels locals on es conserven i organitzen els documents produïts per una institució o persona, en dóna bona prova la mateixa paraula "arxiu", provinent del mot llatí *archivum* i aquest del grec *archeion*, concepte que servia en un principi per designar el moble o el local on es guardaven aquells documents o escrits que interessava conservar i tenir a disposició de qualcú. En opinió d'autors com Tomás Marín³, de designar el continent (l'edifici o el moble), el nom passà ben aviat a designar el contingut, és a dir, el conjunt de peces que s'hi conservaven. D'aquí és fàcil deduir que els arxius són, per damunt de tot, tan antics com la societat mateixa, ja que totes les civilitzacions amb una mínima organització social i econòmica han mostrat la necessitat de tenir i conservar instruments legals i jurídics per donar testimoni de les seves possessions i drets. Segons José Ramón Cruz⁴, si partim del principi arxivístic del respecte als fons cal diferenciar dues grans etapes en el desenvolupament dels arxius:

El període prearxivístic, que se subdividiria a la vegada en:

- 1- L'època dels arxius de palau, que es correspon amb l'antiguitat. Recents excavacions arqueològiques han demostrat l'existència d'arxius reials, de temples o bancaris des de les monarquies de l'Àsia fins a Egipte. Malauradament, però, coneixem molt poques coses d'aquests primers arxius on segurament s'acumulaven centenars de textos documentals referents a assumptes internacionals, a altres de caràcter intern i administratiu, a correspondència dels reis i de les seves famílies, a contractes i rendes, a comptes i despeses diversos... No passa el mateix amb l'*archeion* grec i el *tabularium* romà, puix que a través dels historiadors clàssics i diferents inscripcions epigràfiques sabem que els arxius d'aleshores conformaven una institució amb identitat pròpia que disposava fins i tot de funcionaris que tenien la responsabilitat de la seva custòdia i organització interna.
- 2- L'època dels cartularis (tresors de cartes), que abastaria del segle XII al segle XVI. La caiguda de l'Imperi Romà suposà la decadència del document escrit i el descens general del nivell cultural assolit durant l'època clàssica. Els arxius dels primers anys de l'edat mitjana quasi bé no han deixat petjades de la seva existència, encara que entre pobles com el visigòtic existia el *thesaurus* o espai destinat a arxivar la documentació reial, els còdexs i els tractats internacionals. L'adveniment del Renaixement i la recuperació del Dret Romà afavorí els arxius a causa de

la major complexitat de les monarquies europees i el major volum documental que produïen. L'eficàcia del novell sistema burocràtic es fonamentava en l'escriptura i, per extensió, en l'arxiu, com a instruments imprescindibles en la vertebració de la societat davant la fragilitat de la memòria⁵.

- 3- L'època dels arxius com a centres d'autoritat, que s'estén al llarg de l'antic règim (segles XVII-XIX). Apareix amb gran força el concepte d'arxiu de l'estat (precedent dels futurs arxius nacionals) fruit de la nova concepció que es dóna a la documentació arxivística: constitueix una nova font de poder que cobra a poc a poc una utilitat per a la història, idea que es consagrarà definitivament amb la desaparició de les institucions decimonòniques i l'obertura dels fons a la investigació. En aquest període Espanya fou un dels països capdavanters en l'organització dels primers grans dipòsits en què es concentraven i reagrupaven els documents procedents de diferents institucions.

El període arxivístic, que se situa a partir de la segona meitat del segle XIX, en base a l'aparició dels primers arxius nacionals, la consolidació de l'arxivística com a disciplina científica amb entitat pròpia i la formulació de tot un seguit de passes per a l'organització dels fons

Evidentment, la història dels arxius mallorquins (siguin municipals o parroquials) no pot explicar-se a partir de l'esquema que acabam de veure, més aviat pensat per als grans dipòsits documentals. El tarannà dels nostres arxius d'ençà de la conquesta cristiana ha de ser per força més simple i, paradoxalment, més complicat de formular. Aquesta dificultat prové de l'absència total d'estudis de caire històric sobre el món dels arxius illencs puix que les poques publicacions o articles apareguts s'han centrat més en les necessàries tasques d'ordenació i catalogació d'uns fons que han romàs dins l'oblit per espai de tants anys. És per això que volem donar una primera passa i proposar dues grans etapes dins la història dels arxius en funció del lloc on han estat custodiats els seus documents:

- 1- L'època de les arquetes o caixes, construïdes en fusta, cobertes en algunes parts per elements metàl·lics i sovint decorades amb escuts o gravats. Si bé les primeres degueren ser obertes, la majoria es tancaven amb un nombre variable de panys (generalment dos o tres) i en el seu interior la documentació es podia trobar col·locada arbitràriament o bé en lligalls. La caixa que el Consell de Burgos emprava l'any 1433, per exemple, restava dividida en tres parts, a cada una de les quals hi havia unes caixes més petites on es guardaven els documents⁶. Així, servien d'arxiu per tal com permetien custodiar els negocis i escriptures que una institució (ja fos civil o eclesiàstica) produïa en l'exercici de les seves funcions. Presentaven l'avantatge de la facilitat de transport des del seu lloc de conservació fins a l'indret que es desitjàs gràcies al poc nombre de documents que aleshores

formaven el patrimoni documental. No és casualitat, doncs, que l'única menció que el *Tesoro de la lengua castellana o española* de Sebastián de Covarrubias (1611) fa a la paraula “archivo” es trobi dins el mot “arquilla”, entesa com el conjunt de “caxones donde están las escrituras públicas y de alguna comunidad”. El suplement del *Tesoro* sí que incloïa la veu “archivo”, però encara amb un sentit totalment lligat a l'arqueta: “El cajón o armario donde se guardan las escrituras originales, privilegios y memorias”⁷. Aquestes mencions s'associaven directament amb la caixa tancada amb tres panys on es guardaven els rodolins que s'usaven per a l'elecció anual dels oficis. El sistema de caixes s'emprava també per custodiar diners, pesos, mesures i altres objectes.

- 2- L'època de l'habitació arxiu. Una vegada la caixa passà a ocupar una cambra separada de la resta, és obvi pensar que la cada vegada major producció de documents i la necessitat directa d'haver de conservar-los en vistes al seu futur ús motivaren que la famosa arqueta, de dimensions limitades, no fos suficient per reunir la totalitat dels llibres i escriptures que s'anaven produint així com els que s'havien heretat de segles passats. Es va fer necessari recórrer a altres sistemes amb major capacitat, principalment armaris o estants, on col·locar els cada vegada més nombrosos papers. L'ús d'armaris es remunta a finals de l'edat mitjana, quan era una pràctica bastant habitual entre les institucions eclesiàstiques. Es tractava d'un sistema que oferia major seguretat que les arquetes, però que anava en detriment de la seva mobilitat, circumstància que a poc a poc deixà de ser imprescindible. De tota manera, la substitució de les caixes per armaris (de paret o no) va ser un procés lent que no culminà fins a ben entrada l'edat moderna. Més estesos a la Corona d'Aragó que no pas a la de Castella, solien tenir fins a quatre portes amb tres panys cada una (fet que els convertia en autèntiques caixes fortes), amb la documentació agrupada i organitzada en calaixos o estants⁸. Com que aquests mobles es coneixien com armaris arxiu, ben aviat l'habitació on s'ubicaven passà a conèixer-se també amb el nom d'arxiu, referit ja a una cambra concreta. Per norma general, eren quasi sempre petits espais amagats als ulls de tothom i tancats des de l'exterior, on les velles arquetes i armaris coexistien o havien estat substituïts per estants o caixons vists. Evidentment, poc tenien a veure amb les sales d'arxiu actuals puix que no disposaven de taules ni altres elements auxiliars per tal d'afavorir la consulta de documents⁹.

La nostra vila disposà al llarg del període que ens hem proposat estudiar de fins a tres “espais de documents”. Per una part, el de la Cúria del Batle Reial i el del primitiu Consell de la Universitat, precedents del que hores d'ara coneixem com a Arxiu Històric Municipal de Manacor. I, per l'altra, el de la Parròquia de Manacor, lligat en certa manera als dos anteriors no només pel fet que sempre gaudí d'una millor organització i custòdia (fruit, com veurem, de les disposicions preses arran del Concili de Trento), sinó perquè un petit nombre dels seus docu-

ments passà a mans municipals gràcies al paper que aleshores les corporacions locals jugaven en el manteniment dels temples i d'algunes de les confraries adscrites a les seves capelles.

La majoria d'investigadors dels arxius eclesiàstics coincideixen a afirmar que l'Església ha vist sempre en la documentació custodiada en els seus arxius “el testimoni de la fe del poble de Déu i de la seva pròpia presència dins la història”¹⁰. Com hereva de la tradició cancelleresca de la Roma Imperial, des dels primers segles del cristianisme l'Església anà conservant les col·leccions documentals que produïa de les activitats que li eren pròpies: de magisteri i docents, ministerials, litúrgiques, administratives..., així com per deixar memòria del dipòsit de la doctrina rebuda dels apòstols. Ja en temps de Diocleciana es manà als cristians que donassin els seus llibres per tal de privar l'Església de les seves fonts doctrinals i litúrgiques i alhora donar un fort cop a la seva propagació com a poble amb unitat de fe i de culte.

Malgrat que tenim constància de la conservació ordenada d'aquesta documentació ja al segle IV, no es pot parlar d'una legislació específica referent als arxius eclesiàstics per a l'època medieval. Tan sols els monestirs i els Capítols Catedralicis guardaren dins arquetes de tres claus la que actualment és la documentació conservada més antiga del món occidental. Haurem d'esperar al ja citat Concili de Trento (1545 a 1563) perquè apareguin les primeres normes canòniques reguladores que ens permeten parlar d'una política arxivística clarament definida que es completarà en els segles següents. En diferents sessions s'ocuparen els pares conciliaris del tema dels arxius, principalment dels parroquials, consagrant l'obligatorietat dels rectors i vicaris de les esglésies de dur, anotar, conservar i custodiar adequadament tots els llibres que fossin necessaris per donar constància i testimoniatge de l'exercici del seu ministeri. D'aquesta manera naixeren els llibres de fàbrica, d'administració de sagraments (baptismes, matrimonis i defuncions), de llegats piadosos, d'erecció de confraries, etc. Legislació que es convertí en obligatòria per a tota l'Església espanyola a partir del 12 de juliol de 1564, quan Felip II decretà la seva aplicació oficial. En paraules d'Eutimio Sastre¹¹, des d'aquell mateix moment els llibres d'Acords del Comú i, sobretot, els llibres de Visites Episcopals, mostren la preocupació dels bisbes de les diferents diòcesis per l'arxiu, proposant la seva organització i suggerint fins i tot elements principis d'arxivística, circumstàncies ambdues que es poden demostrar clarament en el cas de la Parròquia de Manacor.

No de bades, poc després de 1564 la nostra parròquia ja disposava d'un prevere per tenir cura de les escriptures d'interès per a la comunitat mitjançant l'ús d'un elemental inventari. El 27 de maig de 1567 el rector i els beneficiats es reuniren a toc de campana “p. acomplir los menements fets en la visita p. lo Reverendissim Sor. Bisbe¹² sobre la alectio de dos preveres benefisiats los quals tinguen carrech de prendre la capbrevetio dels benefisis de dita iglesia y de smerçar los sensals (...) y prendre inventari de totes les scriptures les quals tenen respecte an el comu p. fer fer libres nesararis”¹³. Els elegits foren Mn. Joan Janer i Mn.

Antoni Marimon. Entre 1578 i 1586 va ser triat cada any per exercir el càrrec el prevere Mn. Miquel Nadal sota l'expressió "per les scriptures", ja que aleshores no existia encara el mot *arxiver*¹⁴. Si més no, tal paraula apareix per primera vegada l'any 1606 després de 20 anys (1586 a 1606) sense cap altra referència. Podem dir que Mn. Pere Quintanar tengué l'honor de ser el primer *arxiver* de la Parròquia¹⁵.

De llavors ençà, els llibres de Visites Episcopals comencen a ser un referent obligat per seguir l'evolució del primitiu arxiu parroquial durant tot el segle XVII. Sembla que en aquells primers anys els documents produïts pel rector i els beneficiats restaven mesclats amb els llibres del cor. El bisbe Joan Vich Manrique ordenava el 31 de gener de 1597 "que los libros del chor se posen en lo inventari"¹⁶, cal suposar que el format el 1567 amb les escriptures del Comú. De la visita feta per Baltasar de Borja el 15 de desembre de 1626 podem deduir que el cor no era el lloc més adient per guardar-hi els llibres, encara que fos dins una arqueta, per les destrosses que provocaven els nins que hi tenien accés:

Visita del bisbe Baltasar de Borja (1626)

"Chorus.- Item visita, mira y regonague lo chor de dita Iglesia, y vehent que los llibres de dit chor estan molt gastats, ordena y mana que aquells se reparen, y enquadernen, y se fassen cubertas novas al antiphonari, y als altres llibres que les tenen gastades, y en particular, se repare y enquaderne lo psaltari y per quant los miñyons gastan los dits llibres, manam sian fetas portas al portar del chor, ab ses tancadures, y que dit chor estigue continuament tancat, y tambe mateix mana que al dit chor se fasse un pharistol nou de manera ques pugue rodar molt be (...) y tot se fasse dins sis mesos, en pena de xL. pagadores per dits Jurats."¹⁷

A l'inventari que es va fer dels llibres del cor consten els següents: dos saltiris vells (un de pergami i l'altre de paper); un antifonari petit; cinc llibres grans (un santoral, un dominical, un antifonari de Nostra Senyora i dos responsoris); i "un llibre xich de inventari".

Si més no, el fet de romandre mesclats dins el cor els llibres litúrgics amb els de l'administració de la parròquia no va ser del gust del bisbe posterior, fra Juan de Santander. A la visita duita a terme en nom seu el 13 de novembre de 1633 s'anotava que no hi havia arxiu i es proposava fer-ne un dins la cambra de la Mare de Déu (?), on es col·locarien uns caixons per guardar-hi els documents, així com cadires per celebrar les reunions els preveres beneficiats i una taula per poder escriure els acords que es prenguessin. D'aquesta manera, doncs, l'arxiu va prenent forma com a espai propi entès ja com una habitació separada de la resta.

A més, es pren la determinació de cosir en un únic volum les actes de les visites passades, en especial les del bisbe Baltasar de Borja, circumstància que ens deixa constància d'una sèrie de dades força importants:

- Que aleshores els llibres es custodiaven dins una caixa de tres claus.
- Que a diferència dels pergamins (que es guardaven doblegats formant una unitat documental que no permetia la seva unió física amb altres documents posteriors), l'ús del paper com a suport de l'escriptura i la fragilitat que el caracteritzava motivaren l'adopció de diferents mesures per tal de garantir-ne la conservació. La solució més habitual va ser la que s'ordenà arran d'aquesta visita, és a dir, unir mitjançant un fil o una corda els fulls d'un mateix document per doblegar-los posteriorment o per formar plec o quadernets recoberts amb pergami imitant les enquadracions dels còdexs medievals¹⁸. D'aquesta manera nasqueren els expedients, encarregats de mantenir units (cosits) tots aquells documents relacionats amb un mateix assumpte¹⁹. Aquesta tasca requeria en mans d'impressors o llibreters, als quals es compraven prèviament els llibres enquadrats en blanc o, en casos com el que ara ens ocupa, se'ls entregaven els plec per ser cosits i conservats per mitjà d'una coberta.
- Que ja era comuna la còpia (o trasllat) de documents, previ pagament d'una quantitat. Cal no oblidar que les còpies o trasllats foren una de les eines de conservació d'originals més utilitzades a l'edat moderna puix que mitjançant la seva transcripció s'evitava el deteriorament dels suports dels documents més antics.

Visita del bisbe fra Juan de Santander (1633)

"Archiuo.- Iten por quanto no hay archiuo, y en la camara de nra. sra. ay muy buena ocasion de poder ponerle; se mando, que se haga el arco nuevo dentro de un mes, y el Rector, y capellanes hagan unos cajones muy buenos para guardar los autos, y se pongan unos asientos alrededor para haçer capitulo, y una mesa para poder escriuir, y todo se cumpla después de acauado el arco, dentro de dos meses pena de quatro libras. (...) Iten se aprouo y confirmo todas las constituciones de las visitas pasadas, en particular la del Illmº y Rmº Sor. Don Baltasar de Borja de buena memoria: Y se mando que se cosan juntas y se cubran y enquadernen en un pergaminio y se guarden en la caja de tres llaues con los demas libros, quedando en traslado en poder del Rector, y otro en poder del beneficiado mas antiguo en nombre del Comun, y otro en poder de los Jurados, si lo quisieren copiar, y sacar por su cuenta."²⁰

Poc cas es va fer d'aquesta ordenança, ja que a la visita del 16 de maig de 1638 fra Juan de Santander tornava a queixar-se perquè no hi havia arxiu i l'arqueta dels documents restava encara dins el cor, motiu pel qual ratificà el que va disposar l'any 1633 per les possibilitats (no sabem si d'espai o econòmiques) que presentava la parròquia. En qualsevol cas, es desprèn que l'estat d'ordenació dels llibres i documents no devia ser el més idoni ja que també establia que el prevere arxiver formàs el corresponent inventari, que passaria als seus successors.

Visita del bisbe fra Juan de Santander (1638)

“Archiuo.- Item visito el archiuo y los libros de la Comunidad que estan en una arca dentro de el coro, y por quanto no ay archiuo y la yglesia tiene suficiēte comodidad para hacerle junto de el coro, mando que se hiçiese en la forma que esta dispuesto en la uisita passada so las penas alli contenidas. (...) Item mando a el archiuero en pena de 5L. que dentro de quatro messes haga inventario de los libros de el archiuo para que se le pueda tomar quenta del y sus sucesores en el officio.”²¹

I arribam així a la visita del 25 d'abril de 1641, novament sota el bisbat de fra Juan de Santander. Les anotacions que es prengueren aleshores s'han de considerar cabdals per entendre l'organització interna dels arxius parroquials des de la segona meitat del segle XVII fins pràcticament els nostres dies. A més, el fet que totes les visites d'aquell any a les parròquies de la part forana hagin estat publicades²² ens permet tenir una immillorable visió de conjunt d'allò que la principal autoritat de la diòcesi entenia per arxiu, és a dir, un espai perfectament definit i estructurat i no un simple magatzem on poder guardar papers i documents.

Visita del bisbe fra Juan de Santander (1641)

“Item que se haga un archivo nuevo, como esta tambien mandado en otras Visitas, y en el se guarden todos los capbreus, libros, autos y papeles pertenecientes a dicha Comunidad, con buen orden y metodo, y con yndiçes copiosos para que sea façil hallarlos quando sea menester, y que no se pueda sacar del, auto, papel o escritura si no es dejando el que le sacare un albaran en su lugar en que prometa restituírle o sacar otra copia si se perdiere, y para que esto sea mas façil, en el yndiçe general de los ynstrumentos o autos se asentarán los nombres de ambos contrayentes, del notario y del dia, mes y año en que se otorgue.”²³

Aparentment, la documentació de les arquetes o dels estants dels armaris restava simplement en munts sense criteris especials d'ordenació. Les diferents visites deixen ben a les clares la intenció de formar agrupacions documentals, és a dir, d'ajuntar aquells documents amb afinitat temàtica, protegits per un plec de paper i fermats amb una cinta o corda per impedir la seva disgregació. Sobre el plec hi havia una clau numèrica (“con su rubrica y numeros”, es diu a la majoria de les notes). Precisament, l'agrupació bàsica als arxius moderns va ser el lligall (“legajos” en castellà): el podríem descriure com dues tapes de cartó de diferent mida, recobertes sovint amb pergamí. Solien disposar al seu interior d'un breu índex de tots els documents que el formaven per facilitar-ne la consulta²⁴. Igualment cal fer notar com es regula explícitament la sortida dels documents de l'arxiu. En principi pareix impedir-se, si bé a tots els casos es dona llicència sempre que la persona

que se'n volgués endur alguna escriptura deixàs un *albarà* on prometia restituír-la o treure'n còpia si es perdia. És de suposar que els possibles usuaris d'un arxiu com el parroquial havien de ser preveres interessats en algun assumpte concret, no de bades eren els únics capaços de llegir i entendre els tipus de lletres i les llengües que podien presentar els documents (llatí, català i castellà). És clar que eren imprescindibles uns coneixements específics que poques persones disposaven. D'aquesta manera, qui rebia el document donava constància de la seva recepció mitjançant un paper a través del qual s'obligava a retornar-lo (en un termini no sempre especificat), oferint alhora certes garanties. Mentre que a Castella reberen el nom de “cédulas” o “conocimientos”, dins l'àmbit català aquests rebuts es coneixien com a *albarans* o *àpoques*, conceptes ambdós que es constaten a Manacor²⁵.

De les dades generals que coneixem de l'any 1641 podem formar la següent taula, força important per conèixer l'estat dels nostres arxius parroquials a mitjans del segle XVII.

Parròquies mencionades:	S'ha de formar arxiu:	Arxiu format però pendent d'ordenació:	Necessitat d'un índex i de regular la sortida de documents:	Falten documents de l'arxiu:
Muro	Al cor		X	X
Artà		X (armaris)	X	
Manacor		X	X	
Petra		X	X	
Sant Joan	A la casa d'obra de la nova església		X	
Montuïri		X	X	
Felanitx		X	X	
Santanyí		X	X	
Campos		X	X	
Llucmajor		X (està en bona forma)	X	
Algaida		X (arqueta)	X	

La resta de visites verificades dins la segona meitat de la centúria (2 de maig de 1657, 12 de novembre de 1664, 2 de maig de 1686 i 4 d'octubre de 1696) ens ofereixen poques notícies en comparació a les que hem resumit. Tot fa pensar que les bones disposicions del bisbe fra Juan de Santander no es dugueren a terme fins

quasi vint anys després. A excepció del bisbe Diego de Escolano, els seus successors es preocuparen més en el continent de la documentació que en el propi contingut, circumstància que ens fa pensar que ja es devia trobar perfectament organitzat. El que es tornà a ordenar va ser la constitució de l'arxiu dins del cor per mitjà d'armaris convenientment col·locats per custodiar els papers de la comunitat, així com la construcció d'una caixa de tres claus (que guardarien el rector, el jurat major i l'obrer major) per dipositar els llibres que les diferents confraries de la parròquia anaven produint. Tot plegat ens permet constatar també l'ús de la paraula *recondit* com a sinònim d'amagat, en clara al·lusió a l'arxiu com a lloc ocult a la majoria de la gent, reforçant la idea de secretisme que el caracteritzà al llarg de l'antic règim.

Visita del bisbe Diego de Escolano (1657)

“Item se ordena y mana que dins dos anys en pena de deu lliuras se face un archiu com ja sta ordenat en altra visita y se execut la pena imposada.”²⁶

Visita del bisbe Pedro Fernando Manjarrés (1664)

“Item se mana que dins un any se fassa un archiu del Chor en aquell aposen-to per los armaris para tenir ab los papers concernents a dita Ig^a y dest modo estiga a custodia, y asso en pena de 10L.”²⁷

Visita del bisbe Pedro Fernando Manjarrés (1686)

“Item ordenam y manam que se fasse llibre a hont se cusen las visitas y queden recondidas en lo archiu del Comu peraque qualsevol Ecclesiastich de ell ne tinga notitia sempre que vulla y no puga allegar ignorantia de lo que li specte acumplir.”²⁸

Visita del bisbe Pedro de Alagón (1695)

“Item ordenam y menam que desde luego se fasse una caxa de tres claus a hont se depositan las restas dels obrers y bassiners de las confrerias, menant ques fasse un llibre recondit en dita caxa en lo qual se aport compte y raho de lo que entrera per cada confreria, y lo que es treura per gastos necessaris en la forme disposada en Ntra. Synodo Diocesana, las quals claus una tindra el Rector, la altre el Jurat Major y la altre lo obrer major.”²⁹

El segle XVIII i la primera meitat del XIX, malauradament, són muts pel que fa a fonts que ens permetin apropar-nos a l'estat de l'arxiu. Això no és estrany ja que la política arxivística seguida per les màximes autoritats de la diòcesi no va variar substancialment en relació a les pautes marcades pel Concili de Trento. Tal

vegada caldria destacar la promulgació l'any 1727 de la constitució “Màxima Vigilantia” per part del papa Benedicte XIII, on es regulava explícitament el funcionament dels arxius diocesans però amb normatives que es podien estendre a la resta d'arxius eclesiàstics³⁰:

- Obligació dels arxivers de redactar per duplicat un inventari o catàleg de totes les escriptures conservades. Una còpia es custodiaria a l'arxiu episcopal i l'altra a l'arxiu d'origen.
- Garantir la integritat de la documentació, que continua essent secreta i inaccessible. Es reforçava la idea d'excomunicació per a qualsevol persona que tragués de manera irregular documents de l'arxiu, si bé es regulava l'accés a la consulta dels fons pel personal de la institució propietària.
- Finalment, s'ocupava de l'elecció dels arxivers, assenyalant les condicions dels candidats.

És ben segur que aquestes tres disposicions es degueren tenir presents a la nostra parròquia. De la lectura de les determinacions del Comú del període 1700-1850 no es desprèn cap notícia que ens permeti deduir la formació d'un inventari de l'arxiu. El que sí queda clar és que el càrrec d'arxiver va recaure quasi sempre en preveres amb gran formació que passaren a tenir cura de la transcripció de les resolucions acordades per la comunitat. Fins i tot n'hi hagué algun que es preocupà per deixar constància escrita dels esdeveniments socials i polítics que vivia Manacor, com és el cas de Mn. Salvador Martí, qui ens llegà, entre altres notícies, una “Nota de lo acontecido en el año 1835” en clara referència a l'alçament carlí de sa Llorençada³¹. Quant a la seguretat de l'arxiu, podem afirmar que ja al segle XVIII ocupava una cambra amb les mesures de protecció necessàries per evitar la sortida il·legal de documents. I d'això en tenim una bona prova el 1822, any en què es produí el primer dels tres grans robatoris que visqué la parròquia al llarg del segle XIX. Emilio Sáez ens en dóna puntual notícia quan assegura que la matinalda del 18 de novembre l'escolà Bartomeu Pastor, que entrava de guàrdia setmanal a l'església, “al disponerse a preparar los ornamentos para la misa de las cinco, encontró que faltaban de un armario de la sacristía varias alhajas de plata y que en una pieza vecina había sido quitada la reja de hierro de una ventana que daba a la calle, así como también se había intentado forzar la puerta del archivo de la Comunidad”³². En els convulsos anys de la primera meitat del segle XIX molts convents, parròquies i fins i tot cases consistorials foren assaltats i els seus arxius saquejats i cremats. La de Manacor en fou escàpola malgrat aquest episodi que, en qualsevol cas, demostra que l'arxiu romaní perfectament tancat i custodiat... almanco per evitar l'entrada d'un lladre que ben segur no cercava res més que diners o joies.

NOTES

1 NAVARRO, Diego: *La imagen del archivo. Representación y funciones en España (siglos XVI y XVII)*. Ediciones Trea. Gijón. 2003. P. 25.

2 Cal considerar-lo l'hereu directe de l'arxiu de l'antiga Parròquia de Manacor.

3 MARÍN, Tomás: *Paleografía y Diplomática*. Volum 2. UNED. Madrid. 2001. Pp.121-122.

4 CRUZ, José Ramón: *Manual de Archivística*. Fundación Germán Sánchez Ruipérez. Madrid. 2001. Pp. 19-52.

5 NAVARRO, Diego: *Op. Cit.* P. 39.

6 GARCÍA, Mariano; FERNÁNDEZ, M^a del Carmen: *Los archivos municipales en España durante el Antiguo Régimen: regulación, conservación, organización y difusión*. Ediciones de la Universidad de Castilla-la Mancha. Cuenca. 1999. Pàgs. 121 a 125.

7 NAVARRO, Diego: *Op. Cit.* P. 85.

8 GARCÍA, Mariano; FERNÁNDEZ, M^a del Carmen: *Los archivos municipales ...* Pàgs.. 125 a 131.

9 GARCÍA, Mariano; FERNÁNDEZ, M^a del Carmen: *Los archivos municipales ...* Pàgs.. 131 a 135.

10 Per a les notes que donam tot seguit vegeu RUBIO, Pedro: "La Iglesia: documentos y archivos", a ARTOLA, Miguel (cord.): *Enciclopedia de Historia de España*. Tom 7. Alianza Editorial. Madrid. 1993. Pàgs. 148 a 153.

11 SASTRE, Eutimio: *Ensayo de bibliografía orgánica de archivística eclesiástica*. ANABAD. Madrid. 1989. Pàgs. 45, 51 a 53.

12 El document s'està referint a Diego de Arnedo, bisbe de Mallorca entre 1561 i 1572. Sabem que durant el seu mandat se celebraren dos sínodes, un l'any 1567, tal volta per posar en pràctica les disposicions emanades del Concili de Trento. En la convocatòria advertia els rectors "de examinar i entendre quines e quals coses en llurs parròquies tenen necessitat de reformació per a la salut de les ànimes de llurs parròquies per a aquelles les puga donar remei convenient", entre elles l'obligatorietat d'inscriure en llibres apropiats els bateigs, matrimonis i defuncions per deixar-ne constància. Vegeu XAMENA, Pere; RIERA, Francesc: *Història de l'Església a Mallorca*. Ed. Moll. Col. "Els treballs i els dies", núm.29. Palma. 1986. Pàgs. 157 a 160.

13 "Determinaciones de la Parroquia de Manacor, 1567-1700". Arxiu Parroquial dels Dolors. B-V-10. Pàg. 5.

14 "Determinaciones de la Parroquia de Manacor, 1567-1700". Arxiu Parroquial dels Dolors. B-V-10. Pàgs. 27, 28 i 30v.

15 "Determinaciones de la Parroquia de Manacor, 1567-1700". Arxiu Parroquial dels Dolors. B-V-10. Pàg. 50v.

16 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

17 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

18 Com hem vist, aquest procediment ja es donava amb els llibres litúrgics.

19 GARCÍA, Mariano; FERNÁNDEZ, M^a del Carmen: *Los archivos municipales ...* Pàgs. 151 a 154.

20 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

21 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

22 *Visita pastoral a les parròquies de la Part Forana de Mallorca l'any 1641*. Transcripció i notes de Josep Estelrich i Costa. Mallorca. 1996.

23 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

24 GARCÍA, Mariano; FERNÁNDEZ, M^a del Carmen: *Los archivos municipales ...* Pàgs. 136 a 137.

25 GARCÍA, Mariano; FERNÁNDEZ, M^a del Carmen: *Los archivos municipales ...* Pàgs. 265 a 266.

26 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

27 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

28 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

29 "Llibre primer de Visites Episcopals". Arxiu Parroquial dels Dolors. A-I-42. Sense paginar.

30 RUBIO, Pedro: "La Iglesia: documentos y archivos", a ARTOLA, Miguel (cord.): *Enciclopedia de Historia de España*. Tom 7. Alianza Editorial. Madrid. 1993. Pàgs. 148 a 153.

31 FUSTER, Gabriel: *Un alzamiento carlista en Mallorca. 1835*. Tip. Rosselló. Manacor. 1945. Pàg. 17.

32 SÁEZ, Emilio: *Un robo en la Iglesia Parroquial de Manacor el año 1822*. Setmanari "Arriba". Núm.440 (1946).